

OUDERE LITERATUUR EN HUMANIORAVORMING

Uitgangspunten

In de "Standaard der Letteren" van 23 juli 1983 verscheen de reactie van Guido van Hoof op de scherpe brief van een pas afgestudeerde Germanist. De brief begon met de agressieve aanhef : "Reeds lang doet de Standaard der Letteren mij denken aan de relaxeerruimte van een klooster of de privé-stoeituin van enkele krasse kenners van ons middeleeuws mortuarium" (1). Men kent het bezwaar, dat - weliswaar doorgaans niet zo beeld- en klankrijk verwoord (men lette op de alliteraties ...) - hierop neerkomt : waartoe al dat gezanik over vroeger ?

De hyperbolische uitspraak - zo reageert Guido van Hoof op de briefaanhef - verwoordt kennelijk een gevoel dat bij nog andere jonge mensen leeft : dat alleen het heden van tel is. Ook wordt aan bepaalde faculteiten voorgehouden dat alleen eigentijdse literatuur interessant genoeg is (2); laat de oude rommel maar voor historici en sociologen.

Dat is een heel gevaarlijke trend, meent GVH. De actualisten schijnen maar niet te beseffen, dat leven een voortdurend worden is, en niet een beginnen met een tabula rasa. Integendeel, de historische dimensie van het heden is een stroom waarin elementen uit voorbije eeuwen organisch verder leven, tot in Athenes gouden eeuw en, verder nog, tot in de oudste tradities van de bijbel toe. Elke culturele antropologie houdt daarmee rekening. Onder de zichtbare bovenlaag van vandaag leven andere lagen, waarvan de diepste die van de zingeving is (cfr. Georges Gurvitch). Zonder inzicht in die "geologische" werkelijkheid zal de hedendaagse cultuur onverstaanbaar blijven.

Dat is grosso modo ook het standpunt dat ik vroeger - minder theoretisch weliswaar - heb verdedigd (3) : als je oudere literatuur verwerpt, verdwijnen uiteindelijk ook de fundamenteën van onze Westerse cultuur in de afgrond van een uitzichtloos nihilisme (ik denk o.m. aan het overboord gooien van de Bijbelse traditie, van de antieke wijsheid, enz.) Maar wellicht kan dat (vele/sommige ?) jongeren precies geen barst schelen : ze hebben geen "boodschap" meer aan een andere dan hun eigen (sub)cultuur, trekken zich terug in zichzelf om het eigen "ik" en "nu" tot absolute normen te verheffen ; "respect voor traditie", "openheid voor inzichten van vroeger", zijn oubollige ideeën van aftandse leerkrachten of dito ouders. Ik geef onmiddellijk toe dat dit - extreem gesteld - vermoedelijk een karikatuur biedt van de modale leerling (4), maar toch lijkt het mij dat ook op hem iets van de bedoelde mentaliteit afstraalt.

In het opvoedingsproces kan men - zo lijkt het mij als niet-pedagoog - tegenover deze situatie twee tegengestelde houdingen aannemen (gelukkig zijn er ook middenwegen) : ofwel uitgaan van de eigen beleving en mening van de leerlingen en komen tot een soort synthese daarvan ; ofwel een aantal inzichten dogmatisch, van bovenuit, opdringen. Noch de ene, noch de andere lijken me erg zinvolle wegen...

Ik keek enkele weken geleden heel toevallig op BRT 1 naar een VIP-show over dood en sterven. Leja van Hoeymissen praatte in de studio met een aantal jongeren, die van ver of dichtbij met de dood werden geconfronteerd, en vroeg naar hun meningen terzake. Het resultaat was een baaierd van interessante, scherpe, bizarre en hoogst individualistische bedenkingen, maar ik werd bij het beluisteren ervan overvallen door het angstige gevoel : hoe verschrikkelijk weinig hoop koesteren deze jonge mensen ... Ze bleven maar rondcirkelen in hun eigen, meestal diep pessimistische visie : niemand reikte hun een "verlossende" hand ... En dat kon ook moeilijk, want het paternalistisch of dwingend voorhouden van een aantal positieve ideeën over leven en dood zou waarschijnlijk - en terecht - enkel verzet hebben uitgelokt. Die situatie is in wezen tragisch ...

Deze spanning lijkt me ook in het literatuuronderwijs, i.c. de behandeling van oudere literatuur, waar te nemen (wat eens te meer aan toont dat literatuuronderwijs dichters staat bij bijv. godsdienstonderricht - ook weer zo iets controversieels - dan bij wiskundeonderwijs).

Ofwel gaat men principieel uit van de eigen literatuurervaringen, van de leesreacties van de leerlingen ...

Het gevaar is dan groot dat zij zich daarin wat wellustig gaan rondwentelen, dat de literatuur nooit tot uitdaging wordt en er geen echte communicatie tot stand komt : literatuur dus als permanente bevestiging van het eigen "ik", van de eigen "denkwereld". Deze mentaliteit valt de laatste jaren zelfs bij gemotiveerde kandidaatsstudenten Germaanse waar te nemen. Uitspraken als "ik denk over die passage, over dat werk het volgende ... en ik blijf daarbij ; ik ervaar dat als ..., volgens mijn aanvoelen is dat ..." zijn daarvoor symptomatisch. Secundaire literatuur is voor heel wat van deze studenten totaal overbodig ; waarom zou hun mening niet even belangrijk zijn als die van een Westerlinck of een Sötteman of ... van de schrijver zelf (5) ? Dit lijkt me niet enkel een gevolg te zijn van jeugdige zelfoverschatting, maar ook van de jarenlange M.O.-training om op zijn eigen mening terug te vallen (6). Het ligt voor de hand dat men, uitgaande van de subjectieve voorkeur van de leerlingen, nooit (spontaan) tot oudere literatuur komt : leerlingen kunnen zich daarbij immers weinig of niets voorstellen ... Vanuit hun leeservaring zouden zij ten hoogste kunnen besluiten dat die oude teksten vreemde, wonderlijke voorvallen bevatten, gekke denk-

beelden voorhouden, dat ze bovendien bijzonder moeilijk zijn ... Literaire communicatie blijft vanuit dit uitgangspunt een onhaalbare zaak.

Ofwel gaat men principieel uit van de literaire canon van de leraar, waarbij leerlingen verplicht worden een aantal gereputeerde werken te lezen en geconfronteerd worden met de inzichten van de leraar (of van handboekenopstellers, literatuurhistorici, enz.) terzake. Het gevaar is groot dat de leerlingen op die wijze van de besproken literatuur een dégoût krijgen, de besprekingen studeren voor de lieve punten om ze daarna opnieuw te vergeten. Nochtans - zo lijkt het mij - kan het aanbod van oudere teksten enkel van de leraar komen. Is er in dit dilemma dan geen uitweg ?

Ik geloof het wel. Het is de houding die m.i. ook in de opvoeding tegenover levensproblemen is aangewezen en die ik (heel on-didactisch) zou willen noemen : de persoonlijke getuigenis. Ze is in die mate vrijblijvend dat ze ook maar een mening is naast andere en als dusdanig ieders mening respecteert, maar ze is tegelijk ook uitnodigend, doordat ze een helpende hand reikt om iets ruimer te leren zien, verder dan het vertrouwde "ik" en "nu". Jongeren hebben recht op hulp en begeleiding ; leraars moeten hun die geven, niet vanuit een paternalistische betweterij, maar vanuit authentiek doorleefde ervaring. Toegepast op oudere literatuur wordt dat : de leraar komt enthousiast voor de klas met een stimulerend aanbod, met teksten waarin hij zelf gelooft, waardoor hijzelf wordt ontroerd, waarmee hijzelf moet lachen, die hemzelf verwonderen ... Niet Vondel omdat het een grote naam uit de literatuurgeschiedenis is (en van hem een heleboel gedichten in het handboek werden opgenomen), maar bijv. Vondels Constantijntje of Uitvaart van mijn dochterken om de aangrijpende verwoording van (verschillende) heel menselijke reacties op het leed na de dood van een geliefd wezen.

Leerlingen hebben vlug door of de leerkracht (omdat oudere literatuur op het programma staat, of omdat het cultureel zo hoort) zijn universiteitskursus napraat of daarentegen het relaas brengt van zijn eigen leesplezier ... Als de leraar zelf - vol verwondering - heeft ingezien dat de Reinaert een waarschuwende "spiegel" is van alles wat echt samen-leven onmogelijk maakt, een sombere "spiegel" dus van de menselijke natuur (maar, oh zo meesterlijk-ambigu verteld !) (7) ; als de leraar geboeid heeft zitten lezen in (en over) de Utopia van Thomas Morus (8) en daarin een mens heeft ontdekt die droomt van een humanere wereld, maar tegelijk beseft dat die niet realiseerbaar is (ook alweer zo briljant gestructureerd, met een speels wisselend vertelperspectief) (9) ; als de leraar mijmerend gebladerd heeft in Hoofts Emblemata Amatoria en versteld heeft ge-

staan van het fijnzinnig-subtiële karakter van dit geschenkboekje voor geliefden (een enorm dankbare "blikopener" op de complexe denkwereld van de 17e eeuw) (10) ; als ... dan kan zijn enthousiasme aanstekelijk werken, dan bestaat de kans dat er voor leerlingen verrassend-nieuwe horizons opgaan, dat ze zich openstellen voor een gesprek met mensen van vroeger, waarvan ze gaandeweg zullen leren beseffen - wat mij betreft : een heilzaam relativerend inzicht - dat die met problemen worstelden (en hun, vaak originele, houding daartegenover vertolken) die nog steeds de onze zijn, omdat ze de fundamenteelste levensvragen betreffen.

Als ... dan : dit is de bal in het kamp van de leraars gooien ! Het wil me wel eens voorkomen dat het klagen over de achteruitgang van culturele belangstelling bij de leerlingen (is die er ooit wel spontaan geweest ?) soms ook een alibi is van leerkrachten om dit als niet te moeten realiseren. M.a.w. zolang de leraar zelf niet diep overtuigd is van het belang van dit "aller-onnuttigste" deel van de literatuurstudie en -beleving en dit gemis aan overtuiging verbergt achter uitgebreide literatuurhistorische overzicht en/of filologische acrobatieën, etc., zal het dan ook wel een illusie blijven. En dat zou spijtig zijn, want ook onze hoog-technologische samenleving heeft nood aan een vorming in "humaniora"-perspectief, of wordt ook dit verdrongen achter de techniciteit van termen als A.S.O., type I/II V.S.O. ? Nee toch !?

Een pleidooi (11)

Ik resumeer bondig een werk uit de wereldliteratuur dat spijtig genoeg weinig bekend is buiten de kring van vakspecialisten. De roman begint met de jacht op een mysterieus, wit hert, opgejaagd door koning Artur en zijn ridders van de ronde tafel. Als het jachtgezelschap is voorbijgedraafd, komt helemaal achteraan de ronde-tafelridder Erec aangereden, in het gezelschap van de koningin. Erec heeft zijn paradecostuum aangetrokken en neemt dus blijkbaar niet deel aan de jacht. Wanneer echter een brutale ridder, die zijn pad "toevallig" kruist, hem zwaar beledigt, achtervolgt hij die tot in een nabijgelegen stad. Daar raakt onze held halsoverkop verliefd op de wondermooie dochter van een verarmde kasteelheer. Hoewel ook zij op hem verliefd is, lijkt dat weinig gewicht in de schaal te werpen, want zonder haar vooraf te consulteren of zonder haar zelfs maar een lief woord toe te spreken, stapt Erec naar de vader van het meisje en vraagt de hand van zijn dochter. Dat zal de middeleeuwer geenszins verwonderd hebben ; zo ging het er in adellijke kringen immers meestal aan toe : het huwelijk werd daar gezien als een commercieel contract waarbij het vaak piepjonge meisje als interessante handelswaar, samen met haar leengoederen, werd verkwanseld;

de vrouw beschouwd als een min of meer plezierig bezit, kortom : la femme-objet ...

Nadat Erec eerst nog een mooie sperwer heeft bemachtigd voor zijn teerbeminde - dat is hij aan zijn status van hoofse ridder verschuldigd - trekt hij met zijn jongste verovering naar het hof van koning Artur. Het huwelijk van Erec en het meisje, Enide, wordt zo vlug als mogelijk ingezegend en de twee jonge mensen kunnen nauwelijks wachten tot het feest voorbij is om mekaar hartstochtelijk met kussen en omhelzing te overladen. "Een opgejaagd hert", zo vinden we in het verhaal, "dat dorstig de tong laat hangen, verlangt niet zo sterk naar de bron ; de uitgehongerde sperwer tuurt niet zo begerig naar zijn voedsel, als zij beiden uitkeken naar het ogenblik waarop de een in de armen van de andere zou liggen".

Eenmaal de festiviteiten beëindigd, neemt het kersverse paar zijn intrek in het kasteel van Erecs ouders. Maar de voorheen zo dappere en dynamische ronde-tafelridder heeft nog slechts één passie : zijn vrouw. Ridderplicht en inzet voor de gemeenschap kunnen hem gestolen worden. Zijn enige ambitie is met zijn vrouw in bed te liggen, en dat deden ze vaak tot laat in de namiddag ... Zijn vrienden beginnen te mopperen en noemen hem "recreant", d.i. een ridder die die naam niet waardig is omdat hij zijn plichten verwaarloost. Dat komt Enide ter ore zij voelt zich daardoor persoonlijk zwaar gekrenkt, want zij krijgt de schuld voor deze situatie, maar ze durft er haar man niet over te spreken. Na een zwoele liefdesnacht kan Enide de slaap niet vatten en begint te piekeren en te klagen. Het laatste deel van de klacht heeft Erec in zijn slaap opgevangen en hij dwingt zijn vrouw de waarheid te vertellen. Hij bekent dat diegenen die hem een lamdeling noemen eigenlijk gelijk hebben en hij trekt met zijn vrouw de wijde wereld in.

Wanneer de twee jonge mensen de veilige thuishaven hebben verlaten, maken ze tal van avonturen mee en kennen ze onmenselijke ontbering : Erec vecht tegen rovers, tegen een dwergkoning, tegen valse edelen ; Enide weerstaat aan de verleidingspogingen van twee wellustige graven. Op het einde van die avonturentocht zal Erec voor het eerst in het verhaal op ontroerende wijze zijn liefde voor Enide bekennen ; hij zal bovendien bevestigd hebben dat hij niets aan dapperheid heeft ingeboet en als werkelijk hoofs ridder zijn ridderschap in dienst wil stellen van het geluk van zijn medemensen ; Enide zal van haar kant uitgroeien tot een liefdevol levenspartner die haar man door haar liefde tot grootse daden stimuleert.

Het verhaal lijkt gedaan. Op een ogenblik dat iedereen

de formule verwacht : "En ze leefden nog lang en gelukkig ...", komen Erec en Enide bij een eigenaardige tuin. Daar-binnen speelt zich een avontuur af, waardoor de kandidaat-uitverkorene - als hij slaagt - vreugde en blijdschap voor iedereen kan bezorgen. Dat staat Erec wel aan en hij dringt de tuin binnen.

Die tuin nu is omgeven door een onzichtbare, magische muur van lucht en schenkt enkel toegang aan een vastberaden ridder die het avontuur wil doorstaan. Binnenin kwelen vogeltjes en bloeien de allermooiste bloemen en bomen die nooit verwelken. In het midden van die tuin rust een beeldschone jonkvrouw op een divan, omgeven door een kring van houten staken ... waarop de bloederige hoofden van gedode ridders prijken. Van een sfeercontrast gesproken ! Eén staak is vrijgebleven en we kunnen ons indenken dat Erec een beetje onzeker naar zijn hals heeft getast om na te gaan of lichaam en hoofd nog met mekaar verbonden waren. Plots springt een reus te voorschijn. Er ontspint zich een vreselijk gevecht, waarin Erec de reus overwint en hem dwingt om samen met zijn geliefde, de jonkvrouw op de divan, de afgesloten tuin te verlaten en opnieuw hun plaats in de maatschappij in te nemen. Daardoor ontstaat er vreugde voor iedereen. Erec en Enide worden door koning Artur tot koning en koningin van hun land bekroond. Of ze, behalve lang leven, ook nog vele kinderen hadden, wordt ons niet meegedeeld.

Dit spectaculaire verhaal van mysterieuze avonturenwouden dwergen en reuzen en de wondertuin met zijn science-fictionafsluiting werd ongeveer 800 jaar geleden geschreven door de geniale middeleeuwse dichter Chrétien de Troyes. Hij creëerde daarmee de allereerste Arturroman, Erec et Enide, en komt dit werk op het erepodium van de oudere wereldliteratuur, naast een Dante, een Boccaccio, naast onze "Willem die Madocke makede" van Den vos Reynaerde ...

Dat positieve waardeoordeel verbaast wellicht ? Wat ik zoëven uit de doeken heb gedaan, lijkt eerder een naïef sprookje voor kinderen, tenminste als men er de zinnelijk-gewaagde passages uit weglaat. Die indruk is meer dan eens uitgesproken. Ook gedegen wetenschapsmensen die zich met moderne literatuur inlaten, kijken vaak nogal meewarig schokschouderend neer op dat produkt van kinderlijke verbeelding, typisch iets voor die donkere middeleeuwen ... Nog niet zo lang geleden definieerde een Antwerps hoogle-raar in De Standaard der Letteren de ridderroman als een slaapmuts voor zich vervelende edellieden die rond het knappende haardvuur half-sluimerend een verteller aanhoorden ... Nochtans had Chrétien de Troyes met zijn werk een diepere bedoeling. Hijzelf nodigt ons in zijn proloog uit om achter het verhaal te kijken, om tussen de regels, via de symboliek van het uiterlijk gebeuren, de boodschap van het werk te ontdekken. En dan krijgen we een antwoord

op fundamentele levensvragen, zoals : "Wat is liefde ? Wanneer is de liefde een waarde in het leven van de mens ? Wat is ware gemeenschap ? Hoe moet de verhouding zijn tussen individu en gemeenschap ?" Het antwoord van de eerste Arturroman is in menig opzicht revolutionair. Liefde - zo meent Chrétien de Troyes -, zelfs hartstochtelijke liefde, is best mogelijk binnen het huwelijk. Dat is in de twaalfde eeuw een vrij gewaagde stelling, als we weten dat de theologie voorhield dat een man die zijn eigen vrouw met hartstocht bemint, overspelig is. Maar Chrétien gaat verder : zulke liefde, meent hij, schenkt diep geluk aan man en vrouw op voorwaarde dat ze door crises en moeilijkheden wordt gelouterd en beleefd in wederzijds respect voor elkaar, op voorwaarde ook dat ze de geliefden niet van de gemeenschap isoleert, maar bron wordt van een daadwerkelijke inzet voor de anderen. Via zulke huwelijksliefde stijgt de mens boven zijn persoonlijke belangetjes en blijkt hij in staat tot bovenindividueel gedrag : via zulke liefde wordt derhalve de gemeenschap écht tot gemeenschap ! Deze boodschap, ontdaan van zijn ridderlijk-feodaal kleed en van zijn wonderlijke franjes, lijkt mij de dag van vandaag bijzonder actueel te zijn ...

Chrétien de Troyes staat met zijn moderne boodschap niet alleen. Na hem hebben tal van dichters soortgelijke vragen gesteld en beantwoord. Ik denk bij ons aan De roman van Ferguut, De roman van Heinric en Margriete van Limborch, stuk voor stuk grote literaire meesterwerken. Dat een dergelijke liefdesconceptie in de 12e en 13e eeuw tot uitdrukking werd gebracht, stemt tot nadenken en stelt in zijn volle omvang het probleem van de betekenis van oudere cultuur.

Wat is dan de betekenis van oudere cultuur voor de mens van 1984 ? Een eerste, zij het nog vrij oppervlakkig betekenisveld, lijkt me te liggen in een verantwoord cultureel toerisme. De karikatuur van de met fotomateriaal bepakte Japanse of Amerikaanse muilezel in een air-conditioned bus met W.C., adept van de formule : twee minuten voor het stadhuis, in de gauwte een pint in de stemmige "Koning van Spanje" en dan weer de bus in ..., is overbekend. Maar zijn de meesten van ons als toerist niet zo ? Is het bezoek aan een gotische kathedraal voor ons het doorwandelen van een geklasseerd monument waarbij we even bewonderend staan te kijken als we in de "guide Michelin" lezen dat het gewelf 49 m. hoog is en dat het - hoewel 700 jaar geleden met primitieve middelen gebouwd - toch niet instort ? Of is zo'n bezoek eerder het op gang brengen van een gesprek met de mens van zovele eeuwen terug, met die middeleeuwer die het diepste van zijn denken, kunnen en geloven in dat gebouw heeft gelegd, een gebouw dat in zijn grondplan de lijdende Christus voorstelt, die zijn gekruisigd lichaam uitnodigend naar alle mensen van de vier windstreken uitstrekt ; een gebouw dat bovendien

niet toevallig naar het oosten is gericht, omdat daar het licht wordt geboren (d.i. symbolisch Christus en het heil van de mens) ; een gebouw dat bijgevolg in zijn westergevel, de gevel met de twee monumentale torens, tafereelen over het Laatste Oordeel te zien geeft, omdat in het westen de zon ondergaat en dit met het einde der tijden wordt geassocieerd. Ik laat het bij deze enkele bemerkingen, want de symboliek van een gotische kathedraal is niet in enkele zinnen te vatten. Wat ik slechts wil beklemtonen is, dat de ontdekking van de bekommernissen en de mentaliteit van de mens van vroeger een véél diepere ervaring betekent, dan de voorbijgaande kennis van hoogte, breedte, lengte, ontstaansdata ... van de kathedraal.

Houd ik met dit alles nu een pleidooi om de hedendaagse cultuur te verketteren ? Geenszins ! Maar écht luisteren naar wat mensen vroeger bezighield, leert ons misschien iets over de eeuwige mens, de mens van altijd, die nog steeds met dezelfde fundamentele problemen worstelt, leert ons dus misschien iets over onszelf ... Wat mij betreft, ik ken geen modern dichter die op een prangender, hallucinanter manier de tragische strijd tussen goed en kwaad heeft uitgebeeld dan Shakespeare ; ik ken geen ontroerender weergave van het schrijnend-diepe verdriet bij het afsterven van een geliefd wezen dan de opera van Gluck, Orfeo ed Euridice ; ik ken geen mooiere uitdrukking van vreugdevolle levensaanvaarding, ondanks alles, dan de beroemde Ode an die Freude, die de dove Beethoven in een gigantische worsteling met zichzelf voor het slot van zijn 9e symfonie heeft geschreven ; ik ken tenslotte geen aangrijpender verhaal van de vaak dramatische conflictverhouding tussen God en zijn mensen dan ... de Bijbel. Misschien worden in een kennismaking met de oudere cultuur heel wat moderne vooroordelen en pretenties heilzaam gerelativeerd en stemt het ons, mensen van 1984 tot wat meer ontvankelijke bescheidenheid en openheid. Om de houding t.o.v. het verleden uit te drukken, gebruikte de middeleeuwer een prachtig beeld. Hij voelde zichzelf als een nietige dwerg op de schouders van een reus. Die reus stelde de traditie en de kennis uit het verleden voor. En als de middeleeuwer, hoewel klein, misschien beter en verder en méér kon zien dan die reus van vroeger, dan was dat enkel te danken aan de hoogte van diens schouders. Dit beeld blijft onthutsend actueel als een mooie les in nederigheid ...

Nog een andere betekenis van oudere cultuur geldt eigenlijk de cultuur in het algemeen. Dostojevski laat in zijn Schuld en boete een van de personages, Razoemichin, het volgende zeggen : "Het schoonmaken van mestputten is hoger te waarderen dan bijv. de activiteit van de een of andere Raffaël of Poesjkin, omdat het nuttiger is !". Deze uitspraak karakteriseert m.i. niet enkel een materialistisch-positivistische ingesteldheid van de 19e eeuwse Russische society, maar kan integraal worden toegepast op onze maatschap-

pij die in toenemende mate wordt gekenmerkt door wat W. Ruyslinck heeft genoemd de UTIPRO-beschaving, een maatschappij gebaseerd op Utility en Profit (in "Het Reservoir").

Ik denk hierbij aan de woorden van de adjunct-vikaris-generaal voor Vlaams-Brabant, Paul de Haes, die op een bijeenkomst van pastoraal-verantwoordelijken van Brussel het volgende stelde :

- LIEFDE is als onberekend schenken van zichzelf aan de andere per definitie niet nuttig. Nu is er een wereld denkbaar zonder liefde, maar die wereld is gruwelijk onmenselijk en eenzaam ;
- GODSDIENST is als vertrouwvol geloof in het Onbekende eigenlijk dwaas en beslist niet nuttig. Ook zonder godsdienst is een wereld denkbaar, maar die is bitter, wanhopig, depressief en verschrikkelijk zinloos.
- SCHOONHEID en CULTUUR brengen als diepe ontroeringservaringen de mens geen materieel profijt bij. Ook zonder cultuur is er een wereld denkbaar, maar die is gauw, lelijk en nauwelijks bewoonbaar.

Op deze manier begrepen is cultuurbewustzijn, open-staan voor de mens van vroeger en vandaag, een subtiel-alternatieve levenswijze die de materialistische waarden en technische afgoden van onze tijd in vraag stelt ; op die manier is cultureel gevoeligzijn niet zo ver verwijderd van gelovig mens-woorden.

Prof.Dr. J. Janssens, UFSAL, Vrijheidslaan 17, 1080 Brussel

NOTEN

1. Ik voelde me trouwens niet persoonlijk geraakt omdat ik toendertijd nog maar heel sporadisch aan de Standaard der Letteren meewerkte (vier bijdragen verspreid over drie jaar kun je toch moeilijk "stoeien" noemen).
2. Een in mijn ogen onbegrijpelijke vernauwing van het universitaire ideaal. Germanisten die enkel de literatuur van na 1900 diepgaand hebben leren kennen, vormen een generatie die literair-historische slogans en waanideeën gaan propageren i.p.v. te komen tot kritische nuancering en relativering (toch een van de doelstellingen van een wetenschappelijke, universitaire vorming ?). Ik doe een greep uit dergelijke "slogans" die nu reeds worden verspreid : de roman

krijgt slechts een diepere ideeënstructuur - én maatschappelijke relevantie - vanaf de 18e eeuw (men leze het werk van Chrétien de Troyes om tot andere gedachten te komen) ; de prozaroman (en de individuele leescultuur) ontstaat onder invloed van de boekdruk-kunst op het einde van de 15e eeuw (reeds vanaf ca. 1200 zijn er in de Europese literatuur tientallen hoogstaande prozaromans aan te wijzen !) ; de "dubbelroman" is een uitvinding van de 19e eeuw (en de Utopia van Thomas Morus ?) ; de opkomst van het ik-vertel-perspectief is een gevolg van de belangstelling voor het individu sinds de romantiek (en de Divina Commedia van Dante ?), enz.

3. Zie J. Boven, J. Janssens en J. Uyttendaele, Als dwergen op de schouders van reuzen ... Werken met middeleeuwse teksten in het middelbaar onderwijs, (UFSAL), Brussel 1982, p. 3-25.
4. En leraar ? Het gaat hier immers om een heel breed maatschappelijk verschijnsel (cf. de achteruitgang van de gelovige praktijk en de kerkgebondenheid, de invloed van de T.V.-cultuur, enz.).
5. Wanneer het verband (en het respect) voor de tekst blijft bestaan, kan dit vanuit de receptie-esthetica wel een boeiend uitgangspunt opleveren, nl. de confrontatie van de eigen receptie met de door de schrijver geïntendeerde. Deze laatste mag in de bespreking m.i. echter nooit worden weggetoverd ...
6. Een gevolg ook van de emancipatie-mentaliteit om in alle gevallen voor zijn eigen mening op te komen (cf. de assertiviteitsrage), wat nog toe te juichen is ook, op voorwaarde dat men echt bereid is ook naar andere meningen te luisteren en de zijne op grond daarvan ev. bij te schaven, te nuanceren, of zelfs radicaal te veranderen.
7. Informatie over deze interpretatie (wetenschappelijk nu wel algemeen aanvaard) vindt men in : Werkboek bij "Over de Vos Reinaert" door Willem (die Madoc maakte), (Je boek te buiten. Van boek naar leven), (De Sikkel), Malle 1981 ; J.D. Janssens, De Arturroman en de dieren-epiek, in Als dwergen op de schouders van reuzen, p. 108-127 ; J.D. Janssens, Reinaert of het bal der vampieren, in Handleiding bij de Reinaert-tentoonstelling "Van Schurk tot Schelm", (gestencild, nog te verkrijgen in UFSAL, Vrijheidslaan 17, 1080 Brussel), Brussel 1982 ; F.P. van Oostrom, Reinaert Primair, (HES-Publishers), Utrecht 1983.
8. Zie de uitstekende inleiding en vertaling van Marie H. van der Zeyde, Thomas More. Utopia, (Athenaeum - Polak & Van Gennep), Amsterdam 1977.
9. Cf. J.D. Janssens, Dromen in Nergensland ?, de tekst van een lezing voor de Middagen van de Poëzie (verkrijgbaar op aanvraag in UFSAL).

10. Zie de uitstekende uitgave en uitvoerige inleiding door K. Porteman,
P.C. Hooft. Emblemata Amatoria, (Martinus Nijhoff), Leiden 1983.
11. Wat volgt is de samenvatting van een lezing, die ik herhaaldelijk
hield voor leerlingen van de 5e en 6e klas onder de deronterende
titel : "Over reuzen, wondertuinen en gotische kathedralen. Menswor-
ding en andere cultuur".